

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р- Яким Валентинов Китанов, ВУАРР

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“

Автор: Златко Ивановски

Тема: *Marketing, Finance and Management of Companies from the Wine Sector: An Empirical Crisis Response in North Macedonia* („Маркетинг, финанси и мениджмънт на компаниите от сектора на винарството: емпирично изследване на реакцията при кризи в Северна Македония“)

Научен ръководител: доц. д-р Радостина Димитрова

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 296 от 15.07.2026г. на Ректора на Университета по застраховане и финанси чл.-кор. проф. д.ю.н Борис Велчев съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Marketing, Finance and Management of Companies from the Wine Sector: An Empirical Crisis Response in North Macedonia* за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“. Автор на дисертационния труд е *Златко Ивановски* – докторант на самостоятелна подготовка към УЗФ към катедра „Финанси и застраховане“ с научен ръководител доц. д-р Радостина Димитрова от УЗФ.

Предадените от Златко Ивановски материали включват документи по представен опис: заявление за допускане до публична защита на дисертационния труд, дисертационен труд, автореферат на български и английски език, декларация за оригиналност и достоверност, справка за изпълнението на минималните национални изисквания, резюмета на български и английски език на публикациите, автобиография, пълен доклад за оригиналност на дисертационния труд, копие от четирите публикации по темата и заповед за определяне на журито.

Докторантът е приложил 4 публикации.

Представените материали са пълни и дават достатъчна основа за оценка на дисертационния труд; не са констатирани отсъстващи документи и несъответствия.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Златко Ивановски е роден на 5 юли 1984г. в град Скопие, Република Северна Македония. Той е докторант в Университета по застраховане и финанси (УЗФ), гр. София, зачислен през 2023 г. в докторска програма *„Финанси, застраховане и осигуряване“*. Темата на докторското му изследване е насочена към финансовото управление, кризисния мениджмънт и стратегическото позициониране на компаниите във винения сектор.

Докторантът притежава задълбочена и интердисциплинарна образователна подготовка. Придобива образователно-квалификационна степен „бакалавър“ по информатика с профил „Софтуерно инженерство“ в University American College Skopje (2006–2009 г.), а впоследствие и степен „магистър“ по мениджмънт на информационните системи в същия университет (2009–2013 г.). Магистърската програма съчетава управление на бизнеса, управление на информационните системи, анализ на данни и стратегическо вземане на решения — компетентности, които формират методологическата основа на настоящото докторско изследване.

Професионалната кариера на докторанта е тясно свързана с винарския и бързооборотния сектор, което придава практическа насоченост и приложна стойност на дисертационния труд. От април 2022 г. той заема длъжността генерален мениджър на „BADEL 1862“ DOOEL гр. Скопие (дъщерно дружество на „BADEL 1862“ гр. Загреб), с отговорности в областта на стратегическото планиране, управлението на финансовите резултати, търговската стратегия, бюджетирането и управлението на дистрибуцията. Преди това е бил мениджър продажби (2016–2022 г.) и оперативен директор (2020–2022 г.) в структурите на винарна „Тиквеш“ — един от водещите производители на вино в региона, както и маркетинг сътрудник в „ВВ Тиквеш“. Този професионален опит осигурява непосредствен достъп до емпиричния обект на изследването и обуславя актуалността на разработваната проблематика.

Докторантът има и значителен академичен и преподавателски опит. В периода 2009–2016 г. е бил асистент по компютърни науки в University American College Skopje, а между 2012 и 2014 г. — асистент по компютърна графика в Университета „Св. св. Кирил и Методий“ в град Скопие. Тази дейност свидетелства за изградени умения за научноизследователска работа, академично наставничество и представяне на резултати.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационния труд, посветена на маркетинга, финансите и управлението на компаниите от сектора на винарството с акцент върху кризисния отговор, се отличава с висока степен на актуалност както в научно, така и в научно-приложно отношение. Считам, че изборът на проблематиката е добре обоснован и отговаря на съвременните предизвикателства пред винарската индустрия.

А) Актуалност в научно отношение

Въпреки наличието на значителен обем литература в областта на финансирането, управлението и маркетинга на предприятията от сектора на винопроизводството, докторантът основателно идентифицира съществуваща изследователска празнина — липсата на интегрирани разработки, които да анализират тези три функционални области като взаимосвързана система, особено в контекста на кризисни условия и нововъзникващи пазари. В този смисъл трудът адресира ясно очертан научен дефицит. Актуалността се засилва и от насочеността към организационната устойчивост, бизнес модел иновациите и кризисния мениджмънт — теми, които заемат централно място в съвременния научен дискурс.

Б) Актуалност в научно-приложно отношение.

Практическата значимост на разработвания проблем произтича от реалните трудности, с които производителите на вино се сблъскват при икономически сътресения, здравни кризи (пандемията от COVID-19), климатични смущения и геополитическа нестабилност. Разглежданият период (2019–2025 г.) обхваща изключително динамична и кризисна фаза за сектора, което придава на изследването непосредствена приложна стойност. Особено ценен е акцентът върху Република Северна Македония като нововъзникващ винопроизводителен регион — контекст, който досега е слабо застъпен в научната литература и за който липсват систематизирани емпирични данни. Това прави труда значим не само за отделните предприятия, но и за секторните политики и институционалните механизми за подкрепа.

В) Целесъобразност на поставените цели и задачи.

Намирам основната цел на дисертацията — да се оцени как компаниите произвеждащи вино прилагат стратегии в областта на маркетинга, финансирането и управлението и на тази база да се предложат ефективни насоки и препоръки с акцент върху кризисния мениджмънт, дигитализацията и устойчивостта — за ясно формулирана и адекватна на идентифицирания проблем. Поставените изследователски задачи са логически последователни и целесъобразни: те обхващат изграждането на теоретичната основа, разработването на подходяща методологическа рамка, провеждането на емпирично изследване чрез анкетно проучване и експертни интервюта, очертаването на стратегически насоки и създаването на авторски модел

за кризисен отговор. Тази структура осигурява методологическа кохерентност и позволява последователен преход от теоретичен анализ към емпирична проверка и приложни изводи.

Г) Степен и нива на актуалност.

Актуалността на проблема може да се разглежда на няколко нива. На макрониво трудът е актуален поради глобалните трансформации във винения сектор, свързани с климатичните промени, дигитализацията и променящото се потребителско поведение. На секторно ниво изследването отговаря на нуждата от адаптивни стратегии и устойчиви бизнес модели в условия на повтарящи се кризи. На национално и регионално ниво то придобива допълнителна значимост поради специфичния и слабо проучен контекст на Република Северна Македония. Конкретните задачи, разработени в труда, съответстват на тези нива на актуалност и постигат баланс между теоретичен принос и практическа приложимост.

4. Познаване на проблема

Теоретичната част на труда, разработена в първа глава, свидетелства за много добро познаване на съвременното състояние на проблематиката в областта на финансирането, управлението и маркетинга на компаниите от винения сектор. Докторантът борави уверено с широк кръг научни източници и успешно интегрира утвърдени теоретични концепции и модели към спецификата на винарската индустрия. В изложението са привлечени и критично осмислени редица теории — сред които теорията за корпоративния риск мениджмънт, теорията на непредвидените обстоятелства, ресурсно базираният подход, теорията за ефекта на страната на произход, теоремата на Модилиани–Милър, теорията за компромиса и др. Това разнообразие показва, че докторантът не се ограничава до тясно секторен поглед, а поставя изследвания проблем в широк научен контекст.

Особено следва да се отбележи, че литературният преглед не е самоцелен и описателен, а е ориентиран към изграждане на концептуална основа за последващото емпирично изследване. Докторантът не просто реферира чужди становища, а ги съпоставя, анализира и обобщава, като извежда собствени изводи в края на отделните подраздели. Налице е способност за критична оценка — например при съпоставянето на предимствата и недостатъците на вътрешните и външните източници на финансиране, при анализа на традиционните и иновативните финансови инструменти (crowdfunding, peer-to-peer lending, блокчейн, токенизация), както и при разглеждането на рисковете в сектора. Това потвърждава умението на докторанта да осмисля творчески натрупания литературен материал, а не механично да го възпроизвежда.

Докторантът демонстрира и добро познаване на приложните аспекти на проблема, което личи от свързването на теоретичните постановки с реалните практики на предприятията от винопроизводството, включително с конкретни международни примери (Jackson Family Wines, Cloudy Bay) и с примери от контекста на Република Северна Македония (Tikves Winery, Popov Winery). Това съчетаване на теоретичен и практически поглед свидетелства за цялостно и балансирано разбиране на изследваната материя.

Използваните литературни източници са актуални, разнообразни и относими към темата, като включват както класически трудове в областта на финансовия и стратегическия мениджмънт, така и съвременни публикации, отразяващи последните тенденции в дигиталната трансформация, устойчивостта и кризисния мениджмънт. Прегледът обхваща и специализирани отраслови и институционални източници, което допълнително обогатява аргументацията.

Златко Ивановски познава много добре състоянието на изследвания проблем, ориентира се уверено в специализираната литература и подхожда към нея творчески и критично. Това създава солидна теоретична основа за постигане на целите на дисертационния труд и е предпоставка за научната обоснованост на направените изводи и препоръки.

5. Методика на изследването

Избраната от докторанта методика на изследване е адекватна на поставената цел и позволява получаването на обоснован отговор на изследователските задачи, решавани в дисертационния труд. Докторантът прилага комбиниран изследователски подход, който съчетава количествени и качествени методи и осигурява както широта, така и дълбочина на анализа. Този избор е методологически оправдан, доколкото изследваният проблем — кризисният отговор на винарските предприятия — има както измерими, така и трудно формализируеми аспекти, изискващи паралелно приложение на статистически анализ и на по-нюансирано качествено разбиране. В теоретичната част са използвани класически научни методи като историческия метод, съдържателния анализ, сравнителния метод, синтеза, индукцията и дедукцията, докато емпиричното изследване се основава на анкетно проучване и на серия полуструктурирани експертни интервюта.

Особено силна страна на методологическата рамка е нейната структурираност и вътрешна логика. Емпиричното изследване е изградено върху два утвърдени аналитични инструмента — бизнес модел канавата на Остервалдер и PESTEL анализа, което придава концептуална обоснованост на дизайна на въпросника и осигурява систематично обхващане на всички ключови измерения на бизнес модела и на външната среда. Заслужава да се

отбележи, че експертните интервюта са проведени в ранния етап на изследването и са използвани за прецизиране и контекстуализиране на анкетния инструмент — подход, който повишава валидността и относимостта на събраните данни. Докторантът демонстрира и методологическа рефлексивност, като открито обсъжда предимствата и ограниченията на използваните затворени и отворени въпроси, както и на самата извадка (35 от 250 регистрирани винарски предприятия), отчитайки нейната представителност и границите на обобщаемост на резултатите. Комбинирането на анкетните данни с финансови показатели от официалните отчети на предприятията чрез кръстосан анализ допълнително засилва достоверността на изводите.

Избраната методика е коректно приложена, съответства на съвременните стандарти за научно изследване в областта и позволява постигането на поставената цел. Отделено е и дължимото внимание на етичните аспекти на изследването, включително на осигуряването на информирано съгласие, анонимност и защита на данните. Методологическият апарат е достатъчно надежден, за да гарантира, че направените изводи, стратегически насоки и препоръки почиват на обоснована емпирична основа.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен в общ обем, структуриран в увод, три глави, заключение и списък с използвана литература, като е онагледен с множество таблици, фигури и графики. Композицията на труда е балансирана и следва ясна логическа последователност — от теоретична основа, през методологически дизайн, към емпиричен анализ и приложни изводи. Тази структура осигурява вътрешна кохерентност и позволява на докторанта последователно да премине от концептуалното изясняване на проблема към неговата емпирична проверка и практическо приложение.

Първа глава полага теоретичните основи на изследването, като разглежда финансирането, управлението и маркетинга на винарските предприятия като три взаимосвързани стълба. Приносът на главата се състои не в изброяването на отделни концепции, а в тяхното интегриране в единна аналитична рамка и в извеждането на връзката между тях в условия на криза. Докторантът съумява да съчетае широк теоретичен обхват с ясна насоченост към спецификата на сектора, което придава на главата не само описателна, но и аналитична стойност.

Втора глава представя методологическата рамка и дизайна на изследването. Тя е разработена особено детайлно и прозрачно, като обосновава избора на комбиниран изследователски подход, структурата на анкетния инструмент и логиката на експертните

интервюта. Силна страна на главата е ясната връзка между теоретичните конструкти (бизнес модел канавата на Остервалдер и PESTEL анализа) и операционализацията им в конкретни изследователски въпроси, което гарантира методологическа обоснованост и проследимост.

Трета глава съдържа емпиричния анализ, интерпретацията на резултатите и разработените стратегически насоки и препоръки. Тук се откроява същинският принос на труда — систематизирането на емпиричните данни, тяхното съпоставяне с финансовите показатели на предприятията и проверката на издигнатите хипотези. Кулминация на главата е авторският модел за кризисен отговор R.A.P.I.D. (Readiness, Agility, Partnerships, Innovation, Differentiation), който представлява оригинален и практически приложим резултат, изведен непосредствено от емпиричните находки. Моделът е разработен така, че да отчита специфичните особености на винарския сектор, което го отличава от обобщените рамки за организационна устойчивост.

По отношение на **достоверността на материала**, върху който се градят приносите, считам, че той е надежден и осигурява солидна основа за формулираните изводи. Емпиричното изследване е проведено върху коректно подбрана извадка от значими за сектора предприятия, а събраните чрез анкетно проучване данни са допълнени и валидирани чрез финансови показатели от официални отчети и чрез експертни интервюта. Използваният кръстосан анализ между анкетните отговори и финансовите данни повишава обективността на заключенията и намалява риска от едностранчиви интерпретации. Докторантът проявява академична коректност, като открито посочва ограниченията на изследването и не преувеличава обхвата на приложимост на резултатите. Това добросъвестно отношение към собствените данни допълнително подкрепя доверието в достоверността на материала и в обосноваността на приносите.

Като цяло дисертационният труд се характеризира с концептуална задълбоченост, методологическа издръжаност и практическа насоченост. Направените изводи произтичат логически от анализирания материал и почиват на достатъчно надеждна емпирична основа, което ми дава основание да оценя положително както съдържанието, така и научната стойност на разработката.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Съдържателният анализ на дисертационния труд дава основание да се заключи, че разработката притежава реални научни и научно-приложни постижения, които допринасят за развитието на знанието в областта на управлението на кризи, изграждането на устойчивост и

стратегическото развитие на компаниите от сектора на винарството. Приносите произтичат органично от проведеното емпирично изследване, от изградената аналитична рамка и от разработения авторски модел, като са добре обосновани и съответстват на действителното съдържание на труда, без да бъдат преувеличени.

А) Научни приноси. Като теоретичен принос следва да се открие систематичната концептуализация на излагането на кризи във винената индустрия и интерпретацията на устойчивостта като многоизмерна способност, обхващаща готовност, гъвкавост, иновации и стратегическа адаптация. Докторантът развива интегрирана аналитична рамка, която разглежда финансирането, управлението и маркетинга не като изолирани функционални области, а като взаимозависима система, чието съгласувано взаимодействие определя кризисната издръжливост на предприятията. Този подход обогатява теоретичния дискурс за организационната адаптивност в традиционни индустрии и свързва предизвиканата от кризи трансформация с процесите на дигитализация, устойчиво развитие и потребителско преживяване. По този начин трудът доказва с нови средства съществени страни на съществуващи научни проблеми, свързани с устойчивостта в агробизнес системите, и разширява основата за бъдещи сравнителни и междусекторни изследвания.

Б) Научно-приложни приноси. Съществен приложен принос представлява оригиналното емпирично изследване на реакцията при кризи и адаптивните механизми на винарските предприятия в Република Северна Македония — национален и секторно специфичен контекст, който досега е слабо застъпен в научната литература. Чрез систематично събрани първични данни и тяхното съпоставяне с финансови показатели докторантът получава и обосновава нови факти относно поведението на малките и средните предприятия в условия на смущения, като по този начин изгражда емпирично обоснована база за анализ на устойчивостта. На тази основа са изведени конкретни, контекстуално съобразени стратегически насоки за компаниите от сектора, отнасящи се до кризисното планиране, диверсификацията на веригите на доставки, дигиталната трансформация, развитието на винения туризъм и укрепването на финансовата и пазарната устойчивост.

В) Приложен принос с внедрителски характер. Централното постижение на дисертационния труд е създаването на авторския модел за устойчивост R.A.P.I.D. (Readiness, Agility, Partnerships, Innovation, Differentiation) — оригинална стратегическа рамка, разработена специално за нуждите на предприятията произвеждащи вино. Моделът представлява нова конструкция със самостоятелна научна и практическа стойност, тъй като систематизира ключовите измерения на кризисната готовност, адаптивната реакция и

стратегическото обновление в единна и приложима структура. За разлика от обобщените рамки за организационна устойчивост, моделът е съобразен със специфичните особености на сектора — зависимостта от селскостопанските цикли, туристическите потоци, стабилността на веригите на доставки и емоционално обусловеното потребителско поведение. Именно това го отличава и придава на приноса характер на приложим управленски инструмент, а не само на теоретична конструкция.

Значимост за науката и практиката.

Значимостта на приносите за науката се състои в разширяването на разбирането за кризисната устойчивост в специфичен индустриален и национален контекст и в осигуряването на концептуална и емпирична основа за по-нататъшни изследвания. Значимостта за практиката произтича от приложимостта на изведените препоръки и на модела R.A.P.I.D., които предоставят на предприятията от винения сектор структуриран инструмент за самооценка, стратегическо планиране, повишаване на готовността за кризи и укрепване на конкурентоспособността. Моделът е достатъчно гъвкав и модулен, за да бъде адаптиран към предприятия с различен размер и към различни категории смущения, което го прави подходящ както за академична, така и за професионална употреба.

Заключение за приносите.

Дисертационният труд съдържа обосновани научни и научно-приложни приноси, които включват изграждането на интегрирана аналитична рамка, получаването и доказването на нови емпирични факти за слабо изследван сектор и създаването на нов, оригинален и приложим модел за кризисна устойчивост. Приносите имат внедрителски характер и могат да намерят пряко приложение в практиката на винарските предприятия, както и в дейността на секторни организации и институции, формиращи политики. Като перспективи за бъдещо развитие могат да бъдат посочени провеждането на лонгитудинални и сравнителни изследвания, апробирането на модела R.A.P.I.D. в други винопроизводителни региони и в сродни агробизнес сектори, както и по-задълбоченото изследване на ролята на съвременните дигитални и финансови инструменти. Тези насоки, част от които са очертани и от самия докторант, потвърждават потенциала на разработката да служи като основа за последващи научни и практически изследвания.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

А) Общо описание

Публикациите, приложени към дисертационния труд на м-р Златко Ивановски, отразяват основните резултати от изследването върху маркетинга, финансирането и управлението на компаниите от винения сектор. Всички публикации са тематично свързани с дисертацията и покриват трите ѝ основни стълба — финансиране, управление и маркетинг — както и обединяващата тема за кризисната устойчивост.

Б) Класификация на публикациите

По вид:

Статии — 4 броя (публикувани в научни списания)

Дисертационен труд — 1 брой

По значимост (наукометрични показатели):

Съгласно справката за наукометричните показатели, публикациите носят следните точки:

1. По група показатели „А“ – Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ - 50 т.

Показатели	Бр. точки за автора
Ivanovski, Z (2026). Marketing, finance and management of companies from the wine sector: An empirical study of crisis response in North Macedonia	50

2. По група показатели „Г“ – Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове – 35 т.

Показатели	Бр. точки за автора
Ivanovski, Z. (2022). Financing and risk of financing companies from the wine sector. <i>Macedonian International Journal of Marketing</i> , ISSN 1857-9787, Year 8, No. 15, pp. 101–117.	10
Ivanovski, Z. (2023). Marketing of companies from the wine sector. <i>VUZF Review</i> , ISSN 2534-9228, Volume 8, Number 3, pp. 32–48.	10
Ivanovski, Z. (2024). Managing companies from the wine sector. <i>Macedonian International Journal of Marketing</i> , ISSN 1857-9787, Year 10, No. 18, pp. 68–81.	10
Dimitrova, R., Ivanovski, Zl., Modern marketing in the wine industry: the role of innovation and social media engagement, сп. „Управление в бизнеса и публичния сектор“, бр. 1/2025 г., сс.56-63.	5

Общо за показател А: **50 точки**

Общо за показател Г: **35 точки**

Общо за показатели А+Б: **85 точки**

По място на публикуване:

Статии в нереферирани списания с научно рецензиране — 4 броя

Macedonian International Journal of Marketing (ISSN 1857-9787) — 2 статии (No. 15 и No. 18)

VUZF Review (ISSN 2534-9228) — 1 статия

сп. „Управление в бизнеса и публичния сектор“ — 1 статия

По език, на който са написани:

На английски език — публикациите в *Macedonian International Journal of Marketing* и *VUZF Review*

По брой на съавторите:

Самостоятелни — 3 броя (Ивановски като единствен автор: публикациите от 2022, 2023 и 2024 г.)

С един съавтор — 1 брой (Dimitrova, R., Ivanovski, Zl., 2025 — Modern marketing in the wine industry)

Принос на докторанта при колективните публикации

При съвместната публикация „Modern marketing in the wine industry: the role of innovation and social media engagement“ (съвместно с доц. Радостина Димитрова), докторантът има съществен принос в разработването на анализа върху ролята на иновациите и социалните медии като стратегически фактори за конкурентоспособност във винения сектор.

Отражение на резултатите в науката

Публикациите систематично изграждат теоретичната и емпиричната основа на дисертацията:

Публикацията „Financing and risk of financing companies from the wine sector“ (2022) полага основите за анализа на източниците и рисковете на финансиране.

Публикацията „Marketing of companies from the wine sector“ (2023) развива концепцията за маркетинга като стратегически инструмент за пазарно позициониране.

Публикацията „Managing companies from the wine sector“ (2024) систематизира управленските функции — планиране, организиране, ръководене и контрол.

Публикацията „Modern marketing in the wine industry: the role of innovation and social media engagement“ (2025) допълва изследването с фокус върху иновациите и дигиталната ангажираност.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Съгласно Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото прилагане, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика кандидатът трябва да покрие минималния праг по следните групи показатели:

<i>Група показатели</i>	<i>Съдържание</i>	<i>Минимално изискване (точки)</i>
Група А	Дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“	50
Група Г	Статии и доклади, публикувани в научни издания	30

Постигнати резултати от докторанта:

<i>Група показатели</i>	<i>Съдържание</i>	<i>Минимално изискване (точки)</i>
Група А	Дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ - Ivanovski, Z. (2026). <i>Marketing, finance and management of companies from the wine sector: An empirical study of crisis response in North Macedonia</i>	50
Група Г	Статии и доклади, публикувани в научни издания: Ivanovski, Z. (2022). Financing and risk of financing companies from the wine sector. <i>Macedonian International Journal of Marketing</i>	10
Група Г	Ivanovski, Z. (2023). Marketing of companies from the wine sector. <i>VUZF Review</i>	10
Група Г	Ivanovski, Z. (2024). Managing companies from the wine sector. <i>Macedonian International Journal of Marketing</i>	10
Група Г	Dimitrova, R., Ivanovski, Zl. (2025). Modern marketing in the wine industry: the role of innovation and social media engagement	5

Група А+Г		85
-----------	--	----

Заклучение

Въз основа на представената справка за наукометричните показатели може да се направи изводът, че докторантът Златко Ивановски покрива и надхвърля минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика.

По група показатели А (дисертационен труд) кандидатът постига изискуемите 50 точки. По група показатели Г (публикационна дейност) кандидатът постига 35 точки при изискуем минимум от 30 точки, което представлява превишение от 5 точки. Общият сбор от 85 точки надвишава изисквания минимален праг.

Публикационната активност на докторанта е тематично обвързана с дисертационния труд и обхваща всичките три основни направления на изследването — финансиране, маркетинг и управление на компаниите от винения сектор, което свидетелства за последователна и целенасочена научноизследователска работа.

10. Лично участие на докторанта

А) Оценка на рецензента за личното участие на докторанта в проведеното дисертационно изследване

Прегледът на дисертационния труд и приложените материали дава основание да се заключи, че докторантът Златко Ивановски има самостоятелно и водещо участие във всички етапи на проведеното изследване. Личният му принос е ясно проследим както в теоретичната, така и в емпиричната и приложната част на труда. Дългогодишният му професионален опит като генерален мениджър във винения сектор осигурява пряк достъп до практическите реалности на индустрията и обяснява дълбочината на познаване на изследваната материя, което е предпоставка за самостоятелното формулиране на изследователския проблем и хипотезите.

Личното участие на докторанта се проявява в разработването на оригиналния комбиниран методологически подход, включващ структуриран въпросник от 63 въпроса, базиран на Business Model Canvas на Остервалдер и PESTLE рамката. Докторантът лично е провел полуструктурирани експертни интервюта с ръководители от четири от най-големите винарни в Северна Македония и е събрал и обработил първичните анкетни данни от 35 винарни за периода 2019–2025 г., съчетавайки ги с финансови данни от официалните финансови отчети на всяка винарна.

Формулираните приноси следва да се разглеждат като лична заслуга на докторанта. С най-голяма значимост е авторският модел R.A.P.I.D. Resilience Model (Readiness, Agility, Partnerships, Innovation, Differentiation) — оригинална концептуална конфигурация, създадена от докторанта въз основа на емпиричните резултати и специфично адаптирана към операционните, културните и пазарните реалности на винения сектор.

Б) Заключение относно наличие или липса на плагиатство

За целите на оценката за оригиналност дисертационният труд е проверен със специализиран софтуер за откриване на плагиатство (StrikePlagiarism/Plagiat.pl). Съгласно генерирания доклад за оригиналност с идентификационен номер 334461496 от 02.07.2026 г., изготвен от Университета по застраховане и финанси, трудът е с обем 467 247 символа (64 598 думи) и показва следните коефициенти на сходство: Коефициент за сходство 1 (KC1) — 2,55%, и Коефициент за сходство 2 (KC2) — 0,66%.

Двата коефициента са значително под общоприетите прагове за допустимо сходство, като ниската стойност на KC2 (0,66%) е особено показателна, тъй като този коефициент отчита по-дълги съвпадащи фрази (при дължина на фразата 25 думи) и е основният индикатор за евентуално директно плагиатство. Анализът на десетте най-дълги фрагмента показва, че най-голямото единично съвпадение е от 36 думи (0,06%), а установените съвпадения представляват кратки, разпръснати в текста фрази — предимно стандартна академична терминология, наименования на теории, библиографски цитати и общоприети методологически формулировки, а не заимствани съдържателни пасажии. Модулът за текстови манипулации не отчита изкривявания (замяна на букви, разредки, микропространства и бели знаци — всички със стойност 0), което показва липса на умишлени опити за прикриване на заимстван текст.

Прегледът на източниците, с които са установени съвпадения, потвърждава, че се касае за коректно цитирани научни публикации, разпръснати библиографски единици и общоупотребима терминология в областта на бизнес моделите, кризисния мениджмънт и винения сектор. Прегледът на самия текст също потвърждава добросъвестното академично позоваване: трудът съдържа обширен списък с литература от 171 източника, като теоретичните твърдения последователно се приписват на съответните автори по Харвардската система на цитиране, а собствените позиции на автора са ясно обозначени.

Въз основа на изложеното се заключава, че в оценявания дисертационен труд липсва плагиатство. Установените коефициенти на сходство са в границите на нормалното академично препокриване, произтичащо от коректно цитиране и използване на утвърдена

научна терминология, и не поставят под съмнение оригиналността и самостоятелния характер на дисертационното изследване.

11. Автореферат

Авторефератът е с обем от 61 страници и е разработен в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и вътрешните правила на ВУЗФ – София за придобиване на ОНС „доктор“.

По структура и съдържание той коректно възпроизвежда логиката на дисертационния труд и включва всички задължителни елементи: обща характеристика на изследването (обект, предмет, цел, задачи, теза, основна и три спомагателни хипотези), синтезирано представяне на трите глави, заключение, очаквани научни приноси и списък на публикациите по темата.

Авторефератът вярно и балансирано отразява основните резултати от дисертацията – емпиричната база (35 винарни в Северна Македония), проверката на хипотезите и централния принос, авторския модел за устойчивост R.A.P.I.D. Формулираните приноси съответстват на действително постигнатото. Езикът е научен и терминологично издържан.

Авторефератът е изготвен според изискванията на съответните правилници и вярно отразява основните резултати и научни приноси на дисертационния труд.

12. Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд е разработен на високо академично ниво, отличава се с ясна структура, тематична последователност и задълбочено познаване на съвременната литература в областта на финансирането, управлението и маркетинга на винарския сектор. Логическата връзка между теоретичната, методологическата и емпиричната част е добре изградена, а изведеният оригинален R.A.P.I.D. модел представлява ценен научен и приложен принос. В духа на доброжелателното научно обсъждане могат да бъдат отправени няколко насочващи препоръки, които биха обогатили труда в бъдещото му развитие.

Доколкото хипотезите съдържат сравнителни измерения между по-активните и по-пасивните в кризисната си реакция винарни, би било полезно връзката между анкетните резултати и финансовите данни от платформата „Biznis Mreza“ да бъде развита в по-подробен кръстосан анализ. Такова съпоставяне допълнително би усилило доказателствената тежест на изводите и би направило потвърждаването на хипотезите още по-убедително.

Полезно би било връзката между конкретните емпирични находки и всеки от петте стълба на R.A.P.I.D. модела да бъде подчертана по-осезаемо, за да проличи още по-ясно, че моделът произтича органично от събраните данни.

Като насока за бъдещи изследвания може да се препоръча провеждането на надлъжно проучване, което да проследи дали възприетите по време на криза стратегии се превръщат в трайни оперативни подобрения — възможност, която самият автор основателно очертава.

Тези препоръки имат насочващ и доразвиващ характер и по никакъв начин не омаловажават несъмнените достойнства на труда.

От гледна точка на пълнотата и оформлението комплектът материали е изряден. Дисертационният труд съдържа всички изискуеми структурни елементи — заглавна страница, съдържание, таблица на фигурите, абстракт, увод с ясно дефинирани обект, предмет, цел, задачи и хипотези, три обособени глави, заключение и обширен списък с използвана литература. Научният апарат е коректно оформен, позоваванията са последователни, а таблиците и фигурите са номерирани и онагледяват изложението. Методологическата част е прозрачно представена, включително етичните аспекти, дизайнът на въпросника и провеждането на експертните интервюта. Изследователските задачи са проследимо изпълнени в хода на разработката. В този смисъл материалите отговарят на изискванията за оформление и съдържание на дисертационен труд и създават всички предпоставки за успешната му защита.

13. Лични впечатления

Не познавам докторанта лично и не съм имал досег с него в академична или професионална среда, нямам лични впечатления, които да споделя. Преценката ми се основава изцяло на представения дисертационен труд и придружаващите го материали.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научните и научно-приложните приноси на дисертационния труд имат потенциал за широко приложение както в академична, така и в практическа насока, поради което си позволявам да отправя следните препоръки за тяхното бъдещо използване.

R.A.P.I.D. моделът за устойчивост заслужава да бъде популяризиран сред самите винарни предприятия в Република Северна Македония като приложим инструмент за самооценка на кризисната подготвеност и за стратегическо планиране. Препоръчително е моделът да бъде представен пред браншови организации и винарски асоциации, които биха могли да го адаптират под формата на практически наръчници за различни категории кризи — икономически, климатични, здравни или свързани с веригата на доставки.

Препоръчвам резултатите от изследването да бъдат публикувани в реферирани научни списания и представени на специализирани конференции, което би осигурило по-широка научна видимост и би позволило верификация и доразвиване на приносите от други изследователи. Особено ценно би било публикуването на самостоятелна статия, посветена изцяло на R.A.P.I.D. модела.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти в Университета по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторантът Златко Ивановски **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Златко Ивановски в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика; докторска програма „*Финанси, застраховане и осигуряване*“.

30.08.2026 г.

Рецензент:

проф. д-р Яким Китанов